

akıka kurbanını kız çocuklarına da teşmil etmiş, ayrıca, "ana babaya karşı gelmek" anlamındaki ukûk ile aynı kökten gelen akıka kelimesinden hoşlanmadığını belirterek, bir şükür ifadesi olarak kesilen bu kurban için, "itaat ve ibadet" anlamına gelen nüsûk kökünden türetilmiş nesîke tâbirini kullanmayı tercih etmiştir (bk. *el-Muvatta*², "Akıka", I; *Müsned*, II, 182; Nesâî, "Akıka", I). Bununla birlikte bazı hadislerde akıka kelimesinin kullanılmış olması, muhataplara bildikleri kelimelerle hitap etme gayesine bağlanmış veya bu kelimeyi kullanmanın da câiz olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Konuyla ilgili hadislerin muhtelif rivayetleri sebebiyle akıka kurbanının dinî hükmü üzerinde fıkıh âlimleri ihtilâf etmişlerdir. Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî'ye göre akıka kurbanı kesmek sünnet, Zâhiri mezhebine göre vâciptir. Ebû Hanîfe'ye göre ise mubahtır. Kaynaklarda Hanefîler'e göre akıkanın mendup olduğu da zikredilmektedir.

Fukahanın çoğunluğuna göre akıka kurbanı koyundan olabileceği gibi sığır ve deveden de kesilebilir. İmam Mâlik'e göre ise koyun kesilmesi efdaldır. Kurban edilecek hayvanda bulunması gereken vasıflar bakımından akıka da kurban bayramında kesilen normal kurban gibidir. Eti hakkındaki hüküm de aynıdır.

Akıka kurbanının çocuğun doğumunun yedinci günü kesilmesi müstehaptır. Aynı gün saçları traş edilerek çocuğa isim konması (bk. AD KOYMA) ve kesilen saçların ağırlığına gümüş veya altının sadaka olarak verilmesi de müstehaptır. Konuyla ilgili hadislerin hepsinde gümüş zikredilmekte, fukahanın altın da tasadduk edilebileceği şeklindeki görüşleri ise kıyasa dayanmaktadır. Kurban yedinci gün kesilmezse, Hz. Âişe'nin belirttiğine göre, on dördüncü veya yirmi birinci günlerde kesilebileceği gibi daha önce veya sonra kesilmesi de câizdir. Hanbelîler'e göre akıka kurbanı kesmek, fıtır sadakasında olduğu gibi babanın görevidir; başkası kesemez. Ancak onun ölümü veya kesmekten kaçınması halinde başkası tarafından kesilebilir. Şâfiîler'e göre ise bu görev, çocuğun nafakasını temin etmekle mükellef olan kimseye aittir. Bu hususta rivayet edilen bir hadisten anlaşıldığına göre baba, anne veya bir başkası da kesebilir.

Hız. Âişe'den gelen bir rivayete dayanan Şâfiî ve Hanbelîler'e göre, çocuğun

sağlık ve esenliği için bir uğur sayılarak akıkanın kemiklerinin kırılmadan mafsallarından ayrılması gerekir. Mâlikîler'e göre ise çocuğun beşerî hırslarının kırılmasına vesile olması için, ayrıca Câhiliye devrindeki uygulamanın aksini yapmak maksadıyla akıkanın kemikleri kırılmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Ârab, "ak" md.; *el-Muvatta*², "Akıka", I; *Müsned*, II, 182; Ebû Dâvûd, "Eđâhi", 20; Nesâî, "Akıka", I; Şirâzi, *el-Mühezzeb*, Kahire 1379/1959-60, I, 248; Kâsânî, *Bedâ'î*², V, 69; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 397; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 645-649; Aynî, *Ümdetü'l-kârî*, Kahire 1348, XXI, 82-83; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, Kahire 1958 — Dimaşk, ts. (Dârü'l-Fikr), IV, 293; *el-Fetava'l-Hindîyye*, Bulak 1310, V, 362; Harâşî, *Şerhu Muhtaşarı Hâtil*, Bulak 1317, III, 46-48; Şevkânî, *Neylû'l-evâr*, V, 149 vd.; Cevad Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 652 vd.; Th. W. Juynboll — J. Pedersen, "Akıka", *EI*² (İng.), I, 337.

FAHRETTİN ATAR

AKİL b. EBÜ TÂLİB

(عقیل بن أبی طالب)

Ebû Yezîd Akil b. Ebî Tâlib
b. Abdilmuttalib el-Hâşimî el-Kureşî
(ö. 60/680)

Hız. Ali'nin büyük kardeşi.

Hız. Ali'den yirmi yaş büyüktür. Milâdî 580'de doğdu. *Ensâb*^{*} ve tarih bilgisiy-le Câhiliye devrinde Kureyş kabilesi arasında önemli bir yeri olup anlaşmazlıklarda hakemliğine başvuru dört kişiden biri idi. Bedir Gazvesi'nde Mekkelî müşrikler safında savaştı ve müslümanlara esir düştü. Amcası Abbas b. Abdilmuttalib tarafından verilen 4000 dirhem fide ile esaretten kurtuldu. Müslüman olduğu tarih hakkında ihtilâf vardır. Bazılarına göre Hudeybiye Antlaşması'ndan önce, bazılarına göre hemen sonra, bir kısmına göre ise Mekke'nin fethinden önce 630 yılı başlarında müslüman olmuş ve Medine'ye gitmiştir. Kardeşi Ca'fer ile Mute Seferi'ne katıldı. Yakalandığı bir hastalık sebebiyle daha sonraki savaşlarda bulunamadı. Ancak Huneyn Gazvesi'ne iştirak ettiği ve herkesin dağıldığı sırada Hız. Peygamber'in yanından ayrıldığını da rivayet edilir. Hız. Ömer devrinde *divan*²ın düzenlenmesinde görevlendirildi. Hız. Ali'nin halifeliği sırasında ödemek mecburiyetinde olduğu büyük bir borç meselesinde ondan beklediği yardımı göremeyince, kendisine gerekli yardımı sağlayan Muâviye'ye katıldı ve Sıffin'de kardeşine karşı savaştı. Belâgatı ve hazır cevaplılığıyla

da meşhur olan Akil, Muâviye döneminde veya Yezîd'in halifeliğinin ilk günlerinde vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 492; İbn Sa'd, *et-Ta-bakât*, IV, 42-44; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 120, 155, 204; Belâzürî, *Ensâb*, I, 365; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 426, 465-466; IV, 209-210; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 157-158; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 63-66; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 132; V, 541; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 494; F. Buhl, "Akil", *IA*, I, 248; L. Vecchia Vaglieri, "Akil b. Abî Tâlib", *EI*² (İng.), I, 337.

AHMET ÖNKÂL

AKİLETÜ ETRÂBÎ'İ-KASÂİD

(عقيلة أتراب القصائد)

Şâtîbî (ö. 590/1194) tarafından,
Ebû Amr ed-Dânî'nin
*el-Mukni*² adıyla
Kur'an-ı Kerim'in imlâsına dair
yazdığı eserin
nazmedilmiş şekli
(bk. el-MUKNÎ').

AKİS

(العكس)

Mantık ve edebiyat alanlarında
kullanılan bir terim.

□ MANTIK. Bir önermedeki konuyla yüklem yerlerini değiştirerek yeni bir önerme elde etme.

Sözlükte "döndürme, tersine çevirme, bir şeyin başını sonuna, sonunu başına getirme" anlamlarına gelen akis, İslâm mantık literatüründe Aristo mantığındaki *conversio* teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Klasik mantıkta genellikle "ahkâmü'l-kazâyâ" veya "aksâmü'l-kazâyâ" başlıkları altında önermeler (kazıyye) arasındaki ilişkiler incelenirken biri *tekabül*^{*}, diğeri de akis olmak üzere iki ilişki üzerinde durulmuştur. Akis, asıl denilen önermenin nitelik (olumluluk veya olumsuzluk) ve doğruluğunu (sıdk) olduğu gibi bırakarak yüklemine konu, konusunu yüklem yapmak suretiyle meydana getirilir. Eğer aslın niteliği aynı kalmakla birlikte doğruluğu değişirse buna akis değil *inkılâb* denir. Buna karşılık aksi elde etmek için aslın niceliğini korumak gerekmez; ayrıca aslın yanlış olması durumunda akis doğru olabilir.

Akis, *düz döndürme* (aks-i müstevî) ve *ters döndürme* (aks-i nakiz, aks-i müte-kâbil) şeklinde ikiye ayrılır.

1. Düz döndürme, bir önermenin niteliğine, doğruluk ve yanlışlığına dokun-

madan yüklemine konu, konusunu yüklem yapmadır. Meselâ "İlâh olan fânî değildir" önermesinden "Fânî olan ilâh değildir" şeklinde bir aks-i müstevî çıkarılabilir. Bu önermelerin ikisi de doğrudur; ikisinde de nitelik (olumsuzluk) korunmuştur. Doğruluk ve nitelik önerme çeşitlerine uygulandığında düz döndürme bakımından şu sonuçlara varılır: a) Tümel olumsuz (el-külliyetü's-sâlibe) önermenin düz döndürmesi tümel olumsuzdur. Meselâ "Hiçbir insan taş değildir" önermesinin aksi "Hiçbir taş insan değildir" olur. b) Tikel olumlu (el-cüz'iyetü'l-mücebe) önermenin düz döndürmesi yine tikel olumludur. Meselâ "Bazı şairler akıl hastasıdır" önermesinin aksi "Bazı akıl hastaları şairdir" olur. c) Tümel olumlu (el-külliyetü'l-mücebe) önermenin düz döndürmesi tümel değil, tikel olumlu olur. Buna göre, meselâ "Bütün insanlar fânîdir" önermesinin düz döndürmesi "Bütün fâniler insandır" olamaz. Çünkü bu ikinci önerme yanlış, yani asıldaki doğruluk unsuru ihlâl edilmektedir. Şu halde bunun düz döndürmesi "Bazı insanlar fânîdir" olacaktır. d) Tikel olumsuz (el-cüz'iyetü's-sâlibe) önermenin düz döndürmesi olmaz; çünkü her zaman doğru sonuç vermez. Meselâ "Bazı insanlar şair değildir" önermesinden "Bazı şairler insan değildir" şeklinde bir önerme çıkarılamaz.

2. Ters döndürme ise bir önermenin olumluluk ve olumsuzluğunu, doğruluk veya yanlışlığını olduğu gibi bırakarak konusunun zıddını (nakz) yüklem, yüklemnin zıddını konu yapmaktır. Ters döndürmede olumlu önermeler düz döndürmedeki olumsuz önermeler gibi, olumsuz önermeler ise olumlular gibi sonuç verir. Buna göre: a) Tümel olumlunun ters döndürmesi tümel olumludur. Meselâ "Her insan canlıdır" önermesinin aksi "Her canlı olmayan insan olmaya"dır" olur. b) Tikel olumlunun ters döndürmesi sonuç vermez. c) Tümel olumsuzun ters döndürmesi tikel olumsuzdur. Meselâ "Hiçbir insan at değildir" önermesinin aksi "Bazı at olmayan insan olmaya"dır" olur. d) Tikel olumsuzun ters döndürmesi tikel olumsuzdur. "Bazı insanlar kâtip değildir" önermesi, "Bazı kâtip olmayanlar insan olmaya"dır" şeklinde ters döndürülebilir.

İbn Sînâ'ya göre, tümel olumsuz olan hakiki mümkün önerme ters döndürülemez. Buna göre, meselâ "Hiçbir insanın kâtip olmaması mümkündür" önermesi "Hiçbir kâtipin insan olmaması mümkün

değildir" şeklinde ters döndürülemez. İbn Hazm'a göre, tümel olumlu olan imkânsızın ters döndürmesi hem tümel hem de tikel olabilir. Çünkü bunların ikisi de daima doğru sonuç verir. Meselâ "Bütün insanların taş olması imkânsızdır" önermesi hem "Bütün taşların insan olması imkânsızdır", hem de "Bazı taşların insan olması imkânsızdır" şeklinde ters döndürülebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, "aks" md.; A. Lalande, *Vocabulaire Technique et Critique de la Philosophie*, "conversion" md.; Aristo, *Organon III: Birinci Analitikler* (trc. Hamdi Râgıb Atademir), Ankara 1963, s. 6; Fârâbî, *el-İbâre*, Hamidiye Ktp., nr. 812, vr. 23; İbn Sînâ, *eş-Şifâ IV: Kıyâs* (nşr. Saîd Zâid), Kahire 1964, s. 75, 93; a.mlf., *en-Necât*, Kahire 1331, s. 44; İbn Hazm, *et-Taḥrîb li-haddi'l-mantık* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1959, s. 112; Gazzâlî, *Mi'yârü'l-ilm* (nşr. Süleyman Dünya), Kahire 1960, s. 119; Abdurrahman Bedevî, *el-Mantıku's-sûrî ve'r-riyâzî*, Küveyt 1981, s. 139-141.

M. Naci BOLAY

□ EDEBİYAT. Bir cümle veya mısradaki kelime yahut kelime gruplarının yer değiştirilmesiyle yapılan edebî sanatın adı.

Aks ü tard ve aks ü tebdîl de denir. Bir mısra veya cümledeki kelime yahut anlamlı kelime gruplarının yerlerini değiştirerek önce geleni sona, sondakini başa getirmek suretiyle ikinci bir mısra veya cümle yapma sanatıdır. "Kıbarın kelâmı kelâmın kıbarındır" sözü, belâgat kitaplarının sık sık tekrarladıkları akis örneklerindendir. Belâgat kitapları bu sanatı ilm-i bedî'n kısımlarından olan mâna sanatlarından saymışlardır. Aksin yapılış şekilleri üzerinde ayrıca ayrıntılı bir biçimde durulmuş ve değişikliğin tam ve eksik olmasına göre aks-i tām ve aks-i nâkıs diye ikiye ayrılmıştır. Bu iki şekle şu örnekler verilebilir: Aks-i tām: "Didem ruhunu gözler gözler ruhunu didem / Kiblem olalı kaşın kaşın olalı kiblem" - Nazîm. Aks-i nâkıs: "Gelse dergâhına ikrâm görürler küremâ / Küremâ dergehine gelse görürler ikrâm" - Ziyâ Paşa.

Bilhassa yenileşme devrindeki yenilik taraftarı yazarlar, bir nükte veya tezat yoluyla söylenmek isteneni daha güzel anlatmak gayesi taşımamakça bu sanatın kullanılmamasını tavsiye etmişlerdir. İlk söyleyişle ikinci söyleyiş arasında önemli bir anlam farkı bulunması gerektiğini, yoksa sanatın anlamsız olabileceğini belirtmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdünnâfi İffet, *en-Nefu'l-muavvel*, İstanbul 1290, II, 165-166; Recâizâde Mahmud Ekrem, *Ta'lim-i Edebiyyât*, İstanbul 1299, s. 318-320; Muallim Nâci, *İstilahât-ı Edebiyye*, İstanbul 1308, s. 208; Mehmed Rifat, *Mecâmiu'l-edeb I: Usûli Fesâhât*, İstanbul 1308, s. 324; Reşid, *Nazarîyyât-ı Edebiyye*, İstanbul 1328, s. 287-288; Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi* (trc. Halide Edip Adıvar), İstanbul 1943, s. 106-107; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügatı* (nşr. K. Edib Kürkçüoğlu), İstanbul 1973, s. 19; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri I: Belâgat*, Ankara 1980, s. 331; Weil, "Aks", *İA*, I, 274; A. Schaade - [G. E. von Grunebaum], "Balâğha", *EI*² (İng.), I, 981-983.

KÂZİM YETİŞ

AKKÂ

(عكا)

Filistin'in batı kıyısında bulunan önemli bir şehir.

Bugün İsrail Devleti sınırları içinde yer alan Akkâ şehri, Hayfa koyunun (eskiden Akkâ koyu) kuzeyinde muhtemelen milattan önce III. binyıl içinde kurulmuştur. Güneyinde bulunan Hayfa'ya 15 km. uzaklıktadır. 1982'de 39.100 kadar olan nüfusu, değişik din ve mezheplere mensup insanlardan oluşmaktadır.

Ahd-i Atik'te Akkâ adıyla geçen şehre eski Mısırlılar 'kr, Grekler Ptolemais, Fransızlar Acre adını vermişlerdir. Akkâ Hz. Ömer zamanında 636'da Şurahbîl b. Hasene tarafından fethedildi. Daha sonra Bizanslılar'la yapılan savaşlar sırasında tahrip edildiyse de Halife Muâviye zamanında yeniden inşa edildi. Muâviye Suriye valisi iken (640), bölgede bulunan Bizans'tan kalma eski havuzları onartarak gemi inşasına uygun hale getirtti ve böylece Akkâ o devirde İskenderiye'den sonra gemi inşasına uygun ikinci büyük tersane oldu. Ayrıca Akkâ Limanı müslümanların Akdeniz'deki ilk deniz seferleri için donanma üssü olarak da kullanıldı. 649'da Kıbrıs'a, 654'te Rodos'a düzenlenen seferler Akkâ'dan başlatıldı. Emevîler devrinde önemli bir liman haline gelen şehirde Ahmed b. Tolun büyük dalgakıranlar yaptırttı. X. yüzyılın ortalarında İhşidîler'in, 969'dan itibaren de Fâtımîler'in eline geçen şehir, Fâtımîler döneminde bölgede faaliyet göstermeye başlayan Türkmenler ve Selçuklular tarafından zorlandı. 1074'te Selçuklu emirlerinden Şöklü burayı ele geçirdi. 1087'den sonra ise şehir yeniden Fâtımîler'in idaresine girdi.

Haçlı seferleri Akkâ'nın tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Bu önemli